

Reserch Paper

Comparison of resilience and bullying behaviors in boys aged 7 to 12 with and without traumatic experience

Soheil Hashemi¹, Reza Sheibanifar^{*2}

1. ppp rrrmmnt of cchool Counsnng, rr kk Brnnhh. Ismmzz zzzz nn vvrstty, rr ak, Irnn.

۲. Department of School Counseling, Arak Branch. Islamic Azad University, Arak, Iran

Citation (APA): Hashemi, S. & Sheibanifar, R. (2025). Comparison of resilience and bullying behaviors in boys aged 7 to 12 with and without traumatic experience. *The Journal of Research and Innovation in Primary Education*, 7(2), 123-136.

<https://doi.org/10.48310/reek.2025.18425.1481>

ARTICLE INFO

Keywords:

Trauma, Traumatic Experiences, Bullying behaviors, Resilience, Parental bereavement, Students

Received: 2025-02-12

Accepted: 2025-09-01

Available: 2025-09-23

ABSTRACT

Background and Purpose: School closures and reduced children's activities create many problems in students' behaviors when faced with unexpected events; therefore, it can be expected that traumatic experiences and parental bereavement will affect students' mental health. The aim of the present study was to compare resilience and bullying behaviors in boys aged 7 to 12 with and without traumatic experiences.

Methodology: This study employed a causal-comparative research design. The statistical population of this study consisted of elementary school students in Saveh during the 2022–2023 academic year. From among them, a sample of 400 participants was divided into two groups of 000: those with and without traumatic experiences. All participants completed the instruments used in the study, including the Ford Traumatic Incident Screening Questionnaire (Ford), the Illinois Bullying Questionnaire (IBS), and the Angar and Liebenberg Child and Adolescent Resilience Measure (CYRM).

Results: Multivariate analysis of variance showed that there was a significant difference between the two groups with and without traumatic experiences in the components of bullying and resilience. So that people with traumatic experiences had higher scores in all bullying components, indicating higher levels of bullying behaviors in this group ($P < 0.001$). Also, people with traumatic experiences showed less resilience ($P < 0.001$).

Conclusion: The findings suggest that enhancing resilience may help mitigate the negative effects of trauma, reduce aggression, and promote healthy social behaviors. These results highlight the need for school-based interventions to strengthen resilience and social skills among children affected by trauma

* Corresponding author: Reza Sheibanifar, Department of School Counseling, Arak Branch. Islamic Azad University, Arak, Iran. Rezashyebani1996@yahoo.com

Extended Abstract

Background and Purpose: Humans have always faced traumatic events throughout their lives, but the concept of trauma or damage was first proposed by Freud as hysteria. According to Freud, trauma is a sudden overwhelming stimulus that disables the functions of the ego and leads to a state of helplessness (American Psychiatric Association, 2000). Many children and teenagers experience stressful events during their growth. They face bad situations such as parental addiction and the death of an elderly relative, which may be very difficult and stressful (American Psychiatric Association, 2000). The results of various studies show that exposure to traumatic events is highly prevalent (Kessler et al, 2005). The COVID-19 pandemic was a traumatic experience. In this context, studies that examined the psychological disorders of people during quarantine have reported many signs of mental damage such as panic disorder, emotional disorder, anxiety, depression, irritability, aggression and sleep disorders in people (Robin & Wesley, 2020).

Closure of schools and home quarantine of students due to the COVID-19 epidemic also affects the physical and mental health of children. Reducing children's activity, creating stressful stimuli at home such as fear of getting infected, unpleasant thoughts, reducing communication with classmates, friends, lack of suitable space for physical activities at home, as well as parents' fear and anxiety can have lasting effects on children's mental health. (Wang et al. 2020). Recent studies on COVID-19 have shown that the anxiety caused by the corona virus disease and the quarantine of families make the mental health of families and children susceptible to the occurrence of symptoms of psychological disorders (Shahyad & Mohammadi, ۲۰۲۲; Alipour et al, 2018). Worldwide, repetition, intentionality, and power imbalance are considered essential factors for classifying behavior as bullying, and it has been stated that approximately one-third of students worldwide experience bullying and violence at school (Slonje et al., 2025).

The critical conditions during the COVID-19 epidemic created problems in families have affected the mental health of the family and their children. The negative effects of Corona, traumatic events, bereavement of parents and children not going to school will be effective in their behavioral problems and their interactions. According to the review of the research background, it can be concluded that little research has been done in the field of resilience and bullying behaviors of students with and without traumatic experience. In general, this area has received limited attention in previous studies. It is necessary to identify the factors that can be effective in the severity of traumatic experiences. Based on this, considering the negative physical, psychological and social consequences of trauma, the aim of this study was to compare resilience and bullying behaviors in boys aged 7-12 years with and without traumatic experience in the COVID-19 pandemic.

Methodology: In the form of a causal-comparative design, a sample of 400 people was selected from among male students with and without traumatic experiences in the elementary school of Saveh city in the academic year ۲۲۲۲-d.۲۳ using a multi-stage cluster random sampling method. Using a questionnaire to assess traumatic events, two groups of students without trauma experience (200 people) and those with traumatic experiences (200 people) who had a history of encountering the most traumatic events were placed in two groups. The criteria for entering the research included being between the ages of 7 and 12, having a traumatic experience, and informed consent to participate in the research, and the exclusion criteria were unwillingness to continue participating. In this research, three questionnaires of bullying (IBS), resilience (CYRM) and screening questionnaire for traumatic events-self-reporting form (FORD) were used. The results were determined after collecting through SPSS software using the statistical method of multivariate analysis of variance.

Results: Demographic description showed that 59.2% were the first child, 22.9% were the second child, and 17.9% were the third or more children in their family. 85.4% of fathers and 55.5% of mothers were employed as workers, and finally 81.8 percent of mothers were housewives and only 5.7 percent had administrative jobs. Tables 1 and 2 provide descriptive statistics related to resilience and bullying variables in two groups of 7-12 year old boys with and without traumatic experience. The results show that students with traumatic experiences have a higher average in the separation component (86.77) than students without traumatic experiences (46.22).

Discussion and Conclusion: The aim of the present study was to compare resilience and bullying behaviors in boys aged 7 to 12 years with and without traumatic experience in the COVID-19 pandemic. The results showed that there is a difference between the prevalence of bullying behaviors among students with and without traumatic experiences, and the rate of bullying among male students with traumatic experiences is higher than among students without traumatic experiences; This finding is consistent with the results of the researches of (Hilogo & Chankson-Onder, 2010), (Nation et al, 2008), (Shibanifar & Hashemi, 2011) that there is a significant positive relationship between bullying behaviors and trauma. In its explanation, it can be taken as follows, students who have been affected by the traumatic incident during the COVID-19 pandemic, have less social skills and show bullying behaviors. Many students who were affected by the traumatic incident were involved with the mourning of their parents and relatives, for this reason they showed antisocial behavior. Bereavement shocks the children, especially when it involves the loss of parents. But regarding the explanation of this hypothesis, we can say; According to (Gladden et al, 2014), bullying is known worldwide as a common and common problem in schools, and school success, social skills, and psychological well-being are affected by bullying. In any school, the occurrence of bullying can be predicted with different degrees and intensities, and according to the researchers, bullying is a form of deliberate and repetitive aggressive behaviors, and it happens individually and in groups among children, especially schools, and according to this research, the prevalence Bullying is more common in students with traumatic experiences.

Ethical considerations: In order to emphasize the principle of confidentiality, informed consent was obtained from the participants at the beginning of the research. Participants were allowed to withdraw from the study at any time. Also, all participants were aware of the research process and their information was kept confidential.

Funding: This research has not received any financial support from public sector, commercial or non-profit organizations. Also, the authors appreciate and thank all the people who participated in this research.

Conflict of interest: According to the author of this article, there is no conflict of interest.

مقاله پژوهشی

هم‌سنجی تاب‌آوری و رفتارهای قلدرانه در پسران ۷ تا ۱۲ سال دارای تجربه

تروماتیک و بدون آن

سهیل هاشمی^۱، رضا شیبانی‌فر^{۲*}

۱. کارشناسی‌ارشد مشاوره مدرسه، واحد اراک، دانشگاه آزاد اسلامی، اراک، ایران.

۲. کارشناسی‌ارشد مشاوره مدرسه، واحد اراک، دانشگاه آزاد اسلامی، اراک، ایران.

چکیده

مشخصات مقاله

واژه‌های کلیدی: تروما، تجارب آسیب‌زا، تاب‌آوری، رفتارهای قلدرانه، سوگ والدین، دانش-آموزان

نویسنده مسئول:

Rezasheibanifar@yahoo.com

دریافت‌شده: ۱۴۰۳/۱۱/۲۴

پذیرش‌شده: ۱۴۰۴/۰۶/۱۰

منتشرشده: ۱۴۰۴/۰۷/۰۱

زمینه و هدف: تعطیلی مدارس و کاهش فعالیت کودکان، مشکلات زیادی را در رفتارهای دانش‌آموزان در مواجهه با حوادث غیرمنتظره به وجود می‌آورد؛ بنابراین می‌توان انتظار داشت، تجارب تروماتیک و سوگ والدین بر سلامت روان دانش‌آموزان تأثیرگذار باشد. هدف از مطالعه حاضر، هم‌سنجی تاب‌آوری و رفتارهای قلدرانه در پسران ۷ تا ۱۲ دارای تجربه تروماتیک و بدون آن بود.

روش: طرح تحقیق علی‌امقایسه‌ای بود. جامعه آماری این پژوهش را دانش‌آموزان دوره ابتدایی شهر ساوه در سال تحصیلی ۱۴۰۲-۱۴۰۱ تشکیل می‌دادند. از بین آن‌ها نمونه‌ای به تعداد ۴۰۰ نفر در دو گروه ۲۰۰ نفری دارای تجارب تروماتیک و بدون آن به روش نمونه‌گیری چندمرحله‌ای انتخاب شدند. تمام شرکت‌کنندگان ابزارهای مورد استفاده در پژوهش، شامل پرسشنامه غربال‌گری حوادث تروماتیک فورد (Ford)، پرسشنامه قلدری ایلی‌نویز (IBS)، تاب‌آوری کودک و نوجوان انگار و لیبنبرگ (CYRM) را تکمیل نمودند.

یافته‌ها: آزمون t مستقل نشان داد، بین دو گروه با و بدون تجارب تروماتیک در مؤلفه‌های قلدری و تاب‌آوری تفاوت معناداری وجود دارد. به‌طوری‌که افراد با تجارب تروماتیک در تمام مؤلفه‌های قلدری نمره بالاتری داشتند که حاکی از آسیب بیشتر این مؤلفه‌ها در این گروه بود ($P < 0/001$). همچنین افراد با تجارب تروماتیک تاب‌آوری کمتری از خود نشان داده بودند ($P < 0/001$).

نتیجه‌گیری: یافته‌ها نشان می‌دهد که افزایش تاب‌آوری می‌تواند به کاهش اثرات منفی تروما، کاهش پرخاشگری و ارتقای رفتارهای اجتماعی سالم کمک کند. این نتایج، بر نیاز به مداخلات مبتنی بر مدرسه برای تقویت تاب‌آوری و مهارت‌های اجتماعی در میان کودکان آسیب‌دیده از تروما تأکید می‌کند.

استناد به این مقاله: هاشمی، سهیل و شیبانی‌فر، رضا. (۱۴۰۴). هم‌سنجی تاب‌آوری و رفتارهای قلدرانه در پسران ۷ تا ۱۲ سال دارای تجربه تروماتیک و بدون آن. دو فصلنامه پژوهش و نوآوری در آموزش/ابتدایی، ۷(۲)، ۱۳۶-۱۲۳.

مقدمه

تعطیلی مدارس، روی سلامت جسمی و روانی کودکان نیز تأثیرگذار است. کاهش فعالیت کودکان، به وجود آمدن محرک‌های استرس‌زا در خانه مانند ترس از مبتلا شدن، افکار ناخوشایند، کاهش ارتباط با هم‌کلاسی‌ها، دوستان، کمبود فضای مناسب برای فعالیت‌های فیزیکی در خانه و همچنین ترس و اضطراب پدر و مادر می‌تواند اثرات ماندگاری روی سلامت روان کودکان داشته باشد (Wang et al, 2020). انسان همواره در طول زندگی خود با حوادث آسیب‌زا روبه‌رو بوده است، ولی مفهوم تروما یا آسیب برای اولین بار توسط فروید با عنوان هیستری مطرح شد. به اعتقاد فروید، تروما یک محرک طاقت‌فرسای ناگهانی است که کارکردهای ایگو را از کار انداخته و منجر به حالت درماندگی می‌شود (انجمن روان‌پزشکی آمریکا، ۲۰۰۰). بسیاری از کودکان و نوجوانان در طی رشد خود، رویدادهای استرس‌زایی را تجربه می‌کنند. آن‌ها با موقعیت‌های بدی نظیر اعتیاد والدین و مرگ یک خویشاوند سالخورده که ممکن است به میزان زیادی دشوار و استرس‌زا باشد، مواجه شوند (انجمن روان‌پزشکی آمریکا، ۲۰۰۰). نتایج مطالعات مختلف نشان می‌دهند که مواجهه با رویدادهای تروماتیک شیوع بالایی دارد (Kessler et al, 2005). مطالعات اخیر نشان داده که اضطراب ناشی از بیماری ویروس کرونا و قرنطینه‌سازی خانواده‌ها، سلامت روان خانواده‌ها و کودکان را مستعد بروز نشانه‌های اختلالات روان‌شناختی می‌سازد (شهید و محمدی، ۱۴۰۱؛ علیپور و همکاران، ۱۳۹۸). از همین روی بر اساس مطالعات صورت‌گرفته، هر چقدر مشکلات روانی پدر و مادر مانند اضطراب، استرس، افسردگی شدیدتر باشد، ظهور اختلالات رفتاری مانند پرخاشگری در کودکان نیز بیشتر خواهد بود (ریاحی، امینی و صالحی ویسی، ۱۴۰۱). در این زمینه، مطالعاتی که به بررسی اختلالات روان‌شناختی در ایام تعطیلی مدارس پرداختند، نشانه‌های زیادی از آسیب روان مانند اختلال وحشت‌زدگی، اختلال هیجان، اضطراب، افسردگی، تحریک‌پذیری، پرخاشگری و اختلالات خواب را در افراد گزارش کرده‌اند (Rubin & Wessely, 2020).

در سراسر جهان برای طبقه‌بندی رفتاری به عنوان قلدری، تکرار، عمدی بودن و عدم تعادل قدرت را به عنوان عوامل ضروری آن مطرح می‌کنند و بیان شده است که تقریباً یک سوم دانش‌آموزان در سراسر جهان قلدری و خشونت در مدرسه را تجربه می‌کنند (Slonje et al, 2025). قلدری^۱ یک موضوع فراگیر است که افراد را در هر سن، جنسیت و فرهنگ تحت تأثیر قرار می‌دهد و امروزه به یک مشکل فراگیر در مدارس تمامی کشورها تبدیل شده است که شامل استفاده عمدی و مداوم از نیروی فیزیکی، پرخاشگری عاطفی یا روانی برای آسیب رساندن، تهدید یا تسلط بر فرد دیگری است (Migliaccio et al, 2024). یافته‌های (Dirks et al, 2011) نیز حاکی از آن است که پرخاشگری نوعی مشکل رفتاری محسوب می‌شود و چنانچه شدت یابد، باعث بروز مشکلات ارتباطی و اختلال شخصیت می‌شود. این در حالی است که تجربه رویدادهای تروماتیک منجر به علائم آسیب‌شناختی همچون اختلالات اضطرابی به‌ویژه اختلال استرس پس از سانحه، افسردگی، علائم فیزیکی و غیره می‌شود که این امر ضرورت پرداختن به این مسئله را خاطر نشان می‌سازد (بشریور، ۱۳۸۹). حال که دانش‌آموز با حوادث تروماتیک، سوگ والدین و مرگ نزدیکان، روبه‌رو است، می‌توان انتظار رفتارهای غیراجتماعی را داشت. همچنین دوره نوجوانی یکی از مهم‌ترین و حساس‌ترین دوره‌های زندگی انسان به شمار می‌رود. یکی از متغیرهای مرتبط با تجارب تروماتیک رفتارهای قلدرانه است. نوجوان‌ها در این دوره با چالش‌های مختلفی، مانند ورود به گروه جدید همسالان، سازش یافتن با معیارهای جدید همسالان و مواجهه شدن با قلدری روبه‌رو می‌شوند (Shin & Ryan, 2012). قلدری نوعی از خشونت است که به‌زیستی نوجوانان و جوانان را در مدارس و بافت‌های اجتماعی تهدید می‌کند و بر خانواده‌ها، مدارس و افراد جامعه تأثیر می‌گذارد و ممکن است که باعث خودکم‌بینی، ترس و تحقیر افراد توسط اعمال پرخاشگرانه دیگر جوانان شود (Gladden et al, 2014). همچنین، در دوره نوجوانی و جوانی رفتارهای منفی، مانند، پرخاشگری در بسیاری از افراد روی می‌دهد. متأسفانه مطالعات انجام‌گرفته در کشور شیوع پرخاشگری را در نوجوانان و جوانان بین گزارش کرده‌اند و گسترش دامنه خشونت و پرخاشگری در جامعه ایران، به‌ویژه در سال‌های اخیر یکی از جدی‌ترین آسیب‌های اجتماعی به شمار می‌رود (مطلق و همکاران، ۱۳۹۲).

بعضی از این رفتارهای قلدرانه می‌تواند، بر اساس برخی متغیرها پیش‌بینی شود که به نظر می‌رسد تاب‌آوری از آن جمله است. از ویژگی‌های فردی نوجوانان و جوانان می‌توان به تاب‌آوری آن‌ها اشاره کرد. در روانشناسی، تاب‌آوری، فرآیند پویای

^۱ ggo
bullying

سازگاری مثبت و موفقیت‌آمیز در شرایط چالش برانگیز و تهدیدکننده است و به توانایی فرد برای غلبه کردن بر مشکلات زندگی و قوی‌تر شدن در نتیجه روبه‌رو شدن با مشکلات اشاره دارد (Seiler & Jenewein, 2019). از سویی دیگر تاب‌آوری پایین موجب می‌شود فرد نتواند بعد از مواجهه با رویدادهای استرس‌آور، به حالت قبلی خود برگردد (Huaman et al, 2023)؛ بنابراین تاب‌آوری با افزایش تحمل، سازگاری با بحران‌های زندگی و غلبه بر آنها همراه است و طبق پژوهش‌ها تاب‌آوری روانشناختی باعث افزایش توانمندی فرد در موقعیت‌های دشوار می‌شود (Li et al, 2019). تاب‌آوری، نقطه مقابل آسیب‌پذیری است؛ یعنی به توانایی غلبه بر رویدادهای دارای استرس از جمله آسیب‌های شدید، مرگ، فاجعه، ضایعه اقتصادی، آشوب‌های سیاسی و تغییرات فرهنگی و حفظ سلامت روانی به‌رغم مواجهه با این رویدادهای ناخوشایند اشاره می‌کند. در مورد مطالعه بر روی کسانی که مشکلات روان‌شناختی را تجربه کرده‌اند، مشخص شده که آن‌ها فاقد مهارت‌های مشکل‌گشایی بوده‌اند، اما برعکس، افراد تاب‌آور دارای مهارت مشکل‌گشایی بودند. از دیگر ویژگی‌های این افراد حس نیرومند عدم وابستگی، کانون کنترل درونی و احساس نیرومند بودن است که استقلال‌ناپذیر می‌شود (McAllister & McKinnon, 2009).

مطالعات پیشین نیز به بررسی رفتارهای قلدرانه و تاب‌آوری کودکان پرداخته‌اند. از جمله نتایج پژوهش شبانی‌فر و هاشمی (۱۴۰۱) با عنوان رابطه استرس ادراک‌شده و طرد والدین با پرخاشگری فرزندان در دوران همه‌گیری کرونا، نشان دادند که استرس و طرد والدین در بروز رفتارهای پرخاشگرانه فرزندان در دوره کرونا مؤثر است. رجبی قصبه (۱۴۰۲) نشان داد سبک ارتباطی مثبت معلمان بر کاهش زورگویی دانش‌آموزان متوسطه دختر و پسر شهرستان تاثیر می‌گذارد که در این بین مولفه مسئولیت‌آزادی بیشترین تاثیر را بر کاهش زورگویی دانش‌آموزان متوسطه دختر و پسر داشته است. چراغی و پیشکین (۲۰۱۱) در پژوهشی تحت عنوان مقایسه قلدری همسالان در دانش‌آموزان دبیرستانی ایران و ترکیه گزارش داده‌اند که پسران در میزان قلدری و درگیری تفاوت معناداری با دختران دارند. یافته‌های (Hilooğlu & Cenkseven, 2010) تحت عنوان نقش مهارت‌های اجتماعی و رضایت از زندگی در پیش‌بینی قلدری دانش‌آموزان راهنمایی نشان دادند که تفاوت معناداری در این زمینه وجود دارد و بر این اساس پسران به میزان بسیار بالاتری درگیر رفتارهای قلدری بوده‌اند. چنانچه نیشن و همکاران هم در همین راستا در سال ۲۰۰۸ نیز در پژوهش خود، تحت عنوان قلدری در مدرسه و احساس توانمندسازی نوجوانان: تحلیلی از روابط با والدین، دوستان و معلمان بر روی ۴۳۸۶ دانش‌آموز مقطع راهنمایی در ایتالیا دریافتند که بیشتر افراد قلدر پسر بوده‌اند. میزان شیوه قلدری در کشورهای جهان با یکدیگر تفاوت دارد. قلدری در بسیاری از محیط‌ها مانند مدارس، برنامه‌های خارج از مدرسه و یا در محل‌های سکونت افراد رخ می‌دهد و از تعامل عوامل پیچیده مربوط به ویژگی‌های فردی، روابط بین‌فردی با بزرگسالان و همسالان، شرایط مدرسه و یا هنجارهای جامعه است (Gladden et al, ۲۰۱۴).

سرجامه شورانی و خیاط غیائی (۱۴۰۳) در پژوهش خود نشان دادند نقش مهارت ارتباطی، سلامت روان و امید به زندگی در پیش‌بینی تاب‌آوری دانشجو-معلمان مؤثر است. جاهد مطلق و همکاران (۱۳۹۴) در پژوهشی با عنوان *اثر بخشی آموزش تاب‌آوری بر فشار روانی دانش‌آموزان دختر دبیرستانی ساکن خوابگاه* نشان دادند که آموزش برنامه تاب‌آوری می‌تواند، به‌عنوان یک روش مداخله‌ای مفید برای کاهش فشار روانی دانش‌آموزان به کار رود. یافته (یعقوبی و بختیاری، ۱۳۹۵) در پژوهشی تحت عنوان *تأثیر آموزش تاب‌آوری بر فرسودگی تحصیلی دانش‌آموزان دختر* نشان می‌دهد روش آموزش تاب‌آوری بر کاهش فرسودگی تحصیلی در دانش‌آموزان مؤثر است. یافته دیگر پژوهش حاضر این بود که از بین مؤلفه‌های فرسودگی تحصیلی آموزش، تاب‌آوری بیشترین تأثیر را در کاهش خرده‌مقیاس خستگی تحصیلی داشته است. شدمیرچی و همکارانش (۱۳۹۶) نیز در پژوهشی با عنوان *اثر بخشی آموزش برنامه تاب‌آوری بر خشم و بهزیستی روان‌شناختی دانش‌آموزان تکانشور* نشان دادند که آموزش تاب‌آوری می‌تواند، موجب بهبودی بهزیستی روان‌شناختی و کنترل خشم دانش‌آموزان تکانشور شود.

مدیریت نامناسب پدیده قلدری چه به دلیل ناآگاهی و عدم آشنایی با پدیده و چه به دلیل بی‌اعتنایی به آن، می‌تواند زمینه گسترش بیشتر قلدری و به تبع آن تغییر منفی در ادراک دانش‌آموزان نسبت به جو مدرسه و کلاس را به همراه داشته باشد (Ruchan & Bayraktar, 2019). با توجه به مطالب و پیشینه‌های مطرح‌شده می‌توان گفت، شرایط بحرانی در مواجهه با حوادث تروماتیک می‌تواند، مشکلاتی را در خانواده‌ها به وجود آورد که بر روی سلامت روان خانواده و فرزندان تأثیرگذار است. آثار منفی ناشی حوادث تروماتیک، سوگ والدین و به مدرسه نرفتن فرزندان، در مشکلات رفتاری آن‌ها و تعاملاتشان مؤثر خواهد بود. بر اساس آنچه مطرح شد باید به دنبال راهکارهایی برای ارتقای این مهارت‌ها بود. به‌طور کلی عدم توجه به سایر مؤلفه‌های

قلدری و تاب‌آوری در افراد با تجربه تروماتیک از جمله پژوهش‌های گذشته است. شناسایی عواملی که می‌تواند در شدت تجارب تروماتیک مؤثر باشد، ضروری است. بر این اساس با در نظر گرفتن پیامدهای منفی جسمانی، روانی و اجتماعی ناشی از تروما، هدف از پژوهش حاضر، هم‌سنجی تاب‌آوری و رفتارهای قلدرانه در پسران ۷ تا ۱۲ سال با تجربه تروماتیک و بدون آن بود.

روش

در قالب یک طرح علی-مقایسه‌ای و از بین دانش‌آموزان پسر با و بدون تجارب تروماتیک مقطع ابتدایی شهر ساوه سال تحصیلی ۱۴۰۲-۱۴۰۱، نمونه‌ای به تعداد ۴۰۰ نفر با روش نمونه‌گیری تصادفی چندمرحله‌ای انتخاب شدند. به این صورت که ابتدا شهر به چهار ناحیه تقسیم شد. در ادامه از هر ناحیه ۵ مدرسه انتخاب شد. بر این اساس ۲۰ مدرسه انتخاب و از هر مدرسه ۲۰ نفر به روش تصادفی به عنوان گروه نمونه در نظر گرفته شد. با استفاده از پرسشنامه‌ها سرند کردن حوادث تروماتیک در دو گروه دانش‌آموزان بدون تجربه تروما (۲۰۰ نفر) و با تجارب تروماتیک (۲۰۰ نفر) که سابقه مواجهه با بیشترین حوادث تروماتیک را داشتند، قرار گرفته‌اند. ملاک‌های ورود به پژوهش شامل قرار داشتن در سنین ۷ تا ۱۲ سال، توانایی پاسخگویی به سوالات پرسشنامه، قرار داشتن در مقطع ابتدایی و عدم تمایل به همکاری، قرار نداشتن در دامنه سنی مورد نظر، مصرف دارو و داشتن مشکلات جسمانی و روانی، نداشتن ملاک‌های ورود، عدم پاسخگویی به تمامی سوالات پرسشنامه‌ها به عنوان ملاک‌های خروج از پژوهش محسوب می‌شدند. نتایج پس از جمع‌آوری از طریق نرم‌افزار SPSS با استفاده از روش آماری تحلیل واریانس چندمتغیره مشخص شد. در این پژوهش از سه پرسشنامه قلدری (IBS)، تاب‌آوری (CYRM) و پرسشنامه غربالگری حوادث تروماتیک-فرم خود گزارش‌دهی (FORD) است.

قلدری ایلی نویز (IBS): پرسشنامه قلدری (IBS)، توسط (اسپیگل و هالت، ۲۰۰۱) طراحی شده است. این پرسشنامه ۱۸ سؤال و سه مؤلفه قلدری، نزاع و قربانی داشته که با مقیاس لیکرت پنج درجه‌ای (هرگز تا همیشه) و هر ماده دارای ارزشی بین ۱ تا ۵ است. هدف آن ارزیابی میزان قلدری دانش‌آموزان از ابعاد مختلف (قلدری، درگیری، قربانی) است. قلدری این‌گونه رفتارها که تعداد ۹ گویه از مقیاس را تشکیل می‌دهند. قربانی بودن این بعد دارای ۴ گویه است و رفتارهای انفعالی دانش‌آموزان در برابر قلدرها را مورد سنجش قرار می‌دهد. زد و خورد این بعد به وسیله ۵ گویه از مقیاس مورد ارزیابی و سنجش قرار می‌گیرد. در پژوهش (چالمه، ۱۳۹۲) روایی و پایایی این پرسشنامه مورد بررسی قرار گرفته است. به منظور محاسبه پایایی آن در پژوهش خود از روش ضریب آلفای کرونباخ و دونیمه کردن برای کل مقیاس و خرده مقیاس‌ها بین ۰/۶۲ تا ۰/۹۰ به دست آمد که نشانگر پایایی خوب این ابزار است.

مقیاس تاب‌آوری کودک و نوجوان (CYRM): پرسشنامه مقیاس تاب‌آوری کودک و نوجوان توسط (انگرو لیبنبرگ، ۲۰۰۹) طراحی شد. این پرسشنامه شامل ۲۸ سؤال است. انگار و لیبنبرگ (۲۰۰۱) این مقیاس را به عنوان یک ابزار تفکیک برای کشف سه مؤلفه (فردی، ارتباطی، بافتی) تاب‌آوری طراحی کرده‌اند که برای نوجوانان سنین ۱۲ تا ۲۳ سال قابل اجراست. این مقیاس شامل ۲۸ ماده بوده که پاسخ‌دهندگان میزان توافقشان را با هر کدام از ماده‌ها با مقیاس لیکرت که از دامنه (اصلاً=۱)، (کمی=۲)، (تا حدی=۳)، (زیاد=۴)، (خیلی زیاد=۵) گسترده است، نشان می‌دهند. در پژوهش کازرونی زند و همکاران پایایی پرسشنامه با روش دو نیمه‌سازی مورد بررسی قرار گرفت. ضرایب آلفای کرونباخ نشان داد که مقدار این ضریب بین ۰/۷۱ تا ۰/۸۵ متغیر است و نشان‌دهنده پایایی خوب است. در این مقیاس نمره ۷۴ تا ۱۳۰ نشانگر تاب‌آوری نوجوان است، بدیهی است نمره بالاتر نشان‌دهنده تاب‌آوری بیشتر است. در پژوهش حاضر میزان پایایی با ضریب آلفای کرونباخ ۰/۸۲ به دست آمد.

پرسشنامه - فرم غربالگری حوادث تروماتیک خود گزارش‌دهی (FORD): این پرسشنامه یک مقیاس ۲۴ سؤالی از نوع بله-خیر است که توسط (فورد و همکاران، ۲۰۰۲) با هدف بررسی سابقه حوادث تروماتیک و تمایز این حوادث از تجربیات منفی زندگی در کودکان و نوجوانان دامنه سنی ۶ تا ۱۸ سال ساخته شده است. این مقیاس تعدادی از حوادث از جمله آسیب‌های بدنی قبلی و فعلی، بستری شدن‌ها، خشونت‌های خانگی، خشونت در جامعه، فجایع طبیعی، تصادف رانندگی، سوءاستفاده فیزیکی و جنسی را مورد ارزیابی قرار می‌دهد. این پرسشنامه با ابزارهای دیگر ارزیابی حوادث تروماتیک زندگی همبستگی در دامنه ۰/۶۸ الی ۰/۹۳ نشان داده است، ضریب آلفای کرونباخ این آزمون نیز ۰/۸۹ گزارش شده است. (فورد و همکاران، ۲۰۰۲) به نقل

از (بشرپور، ۱۳۸۹) این ضریب در پژوهش بشرپور با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ پایایی ۰/۷۶ به دست آمده است. میزان همسانی درونی در پژوهش حاضر با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ به میزان ۰/۸۷ به دست آمد.

یافته‌ها

توصیف جمعیت‌شناختی نشان داد ۵۹/۲ درصد فرزند اول، ۲۲/۹ درصد فرزند دوم و ۱۷/۹ درصد فرزند سوم یا بیشتر در خانواده خود بودند. ۸۵/۴ درصد پدران و ۹۴/۷ درصد مادران تحصیلات دیپلم و کمتر از آن داشتند. ۵۱/۵ درصد پدران به کارگری اشتغال داشتند و در نهایت ۸۱/۸ درصد مادران خانه‌دار و تنها ۵/۷ درصد مشاغل اداری داشتند. جدول ۱ و ۲ آمار توصیفی مربوط به متغیرهای تاب‌آوری و قلدری را در دو گروه پسران ۷ تا ۱۲ سال با و بدون تجربه آسیب‌زا ارائه می‌دهد. نتایج نشان می‌دهد که دانش‌آموزان با تجارب آسیب‌زا در مؤلفه زدوخورده (۸۶/۷۷) میانگین بالاتری نسبت به دانش‌آموزان بدون تجارب آسیب‌زا (۴۶/۲۲) دارند.

جدول ۱. آمار توصیفی مربوط به متغیرهای تحقیق در گروه دانش‌آموزان پسر بدون تجارب تروماتیک

سبک اسناد/متغیر	میانگین	انحراف معیار	کمترین داده	بیشترین داده
تاب‌آوری فردی	۳/۶۷	۰/۸۷۶	۲	۶
ارتباطی	۴/۱۶	۰/۶۳۲	۳	۵
بافتی	۳/۳۲	۱/۰۹۵	۲	۶
قلدری قلدری	۱۲/۲۵	۱/۹۳	۸	۱۶
درگیری	۴۶/۲۲	۱۹/۵۷	۱۹	۷۸
قربانی	۴۰/۹۴	۱۷/۲۶	۱۸	۶۹

جدول ۲. آمار توصیفی مربوط به متغیرهای تحقیق در گروه دانش‌آموزان پسر با تجارب تروماتیک

سبک اسناد/متغیر	میانگین	انحراف معیار	کمترین داده	بیشترین داده
تاب‌آوری فردی	۴/۳۳	۰/۷۹۳	۳	۶/۱۷
ارتباطی	۴/۷۳	۰/۷۸۷	۲/۸۳	۶/۱۷
بافتی	۴/۱۱	۰/۵۹۲	۳	۵
قلدری قلدری	۸/۰۵	۲/۵۶	۲	۱۴
درگیری	۸۶/۷۷	۴/۲۳	۸۰	۹۵
قربانی	۵۱/۳۵	۱۸/۶۳	۱۹	۷۲

توزیع متغیرها به تفکیک گروه‌ها نرمال بود ($P>0/05$)، همگنی واریانس‌ها محقق شده بود ($P>0/05$)، همگنی ماتریس واریانس و کوواریانس وجود داشت ($P>0/05$) و در نهایت میان متغیرهای وابسته همبستگی متوسط و معناداری وجود داشت ($P<0/01$).

نتایج آزمون چندمتغیره بودن لامبدای ویلکز نشان داد بین دو گروه با و بدون تجارب آسیب‌زا در حداقل یکی از مؤلفه‌های قلدری تفاوت معناداری وجود دارد ($Wilks\ Lambda=0/82$, $P<0/001$). مقایسه گروه‌ها در مؤلفه‌های قلدری در جدول (۳) آورده شده است.

جدول ۳. نتایج آزمون t مستقل اثرات گروه بر مؤلفه‌های میانگین شیوع قلدری

منابع	متغیر وابسته	مجموع مجذورات	df	میانگین مجذورات	F	سطح معنی داری	مجذور ایتا
گروه	قلدری	۱۳۶/۹۰۰	۱	۱۳۶/۹۰۰	۵/۰۵۷	۰/۰۲۶	۰/۰۳۱
	درگیری	۲۰۴/۷۵۶	۱	۲۰۴/۷۵۶	۷/۹۷۷	۰/۰۰۵	۰/۰۴۸
	قربانی	۳۷۸/۲۲۵	۱	۳۷۸/۲۲۵	۱۱/۲۱۰	۰/۰۰۱	۰/۰۶۶
خطا	قلدری	۴۲۷۷	۶۸	۲۷/۰۷۰	-	-	-
	درگیری	۴۰۵۵/۴۸۷	۶۸	۲۵/۶۶۸	-	-	-
	قربانی	۵۳۳۱/۱۵۰	۶۸	۳۳/۷۴۱	-	-	-

بر اساس جدول (۳)، بین دو گروه دانش‌آموزان با و بدون تجارب تروماتیک، در همه مؤلفه قلدری، به شرح زیر تفاوت معنادار وجود دارد بین دو گروه دانش‌آموزان پسر بدون تجارب آسیب‌زا و با تجارب آسیب‌زا در میزان قلدری تفاوت معنادار وجود دارد ($P < 0/05$). به این صورت که میزان قلدری در گروه دانش‌آموزان با تجربه تروماتیک به‌طور معناداری بیشتر از گروه دانش‌آموزان بدون تجربه تروماتیک است. متغیر گروه ۳/۱ درصد واریانس قلدری را تبیین می‌کند.

بین دو گروه دانش‌آموزان پسر بدون تجارب آسیب‌زا و با تجارب آسیب‌زا در میزان درگیری تفاوت معنادار وجود دارد ($P < 0/05$). به این صورت که میزان زدوخورد در گروه دانش‌آموزان با تجربه تروماتیک به‌طور معناداری بیشتر از گروه دانش‌آموزان بدون تجارب آسیب‌زا است. متغیر گروه ۴/۸ درصد واریانس درگیری را تبیین می‌کند.

بین دو گروه دانش‌آموزان پسر بدون تجارب آسیب‌زا و با تجارب آسیب‌زا در میزان قربانی تفاوت معنادار وجود دارد ($P < 0/05$). به این صورت که میزان قربانی در گروه دانش‌آموزان با تجارب آسیب‌زا به‌طور معناداری بیشتر از گروه دانش‌آموزان بدون تجارب آسیب‌زا است. متغیر گروه ۶/۶ درصد واریانس قربانی را تبیین می‌کند.

در ادامه به مقایسه تاب‌آوری در دو گروه با و بدون تجارب تروماتیک پرداخته شد. آزمون لامبدای ویلکز نشان داد که بین دو گروه با و بدون تجارب آسیب‌زا در حداقل یکی از ابعاد تاب‌آوری تفاوت معناداری وجود دارد ($P < 0/001$ Wilks, $\Lambda = 0/8$). مقایسه گروه‌ها در مؤلفه‌های تاب‌آوری در جدول (۴) آورده شده است.

جدول ۴. نتایج آزمون t مستقل اثرات گروه بر مؤلفه‌های تاب‌آوری

منابع	متغیر وابسته	مجموع مجذورات	df	میانگین مجذورات	F	سطح معنی داری	مجذور ایتا
گروه	فردی	۱۸۰/۶۲۵	۱	۵۲۵/۶۲۵	۲۰/۹۶۲	۰/۰۰۰	۰/۱۵۵
	ارتباطی	۱۳۶/۹۰۰	۱	۱۳۶/۹۰۰	۱۹/۶۵۹	۰/۰۲۶	۰/۱۴۲
	بافتی	۱۹۷/۷۵۶	۱	۲۰۴/۷۵۶	۹/۹۷۷	۰/۰۰۵	۰/۱۱۹
خطا	فردی	۱۸۵/۱۵۰	۶۸	۲۷/۸۲۶	-	-	-
	ارتباطی	۱۷۶/۱۵۰	۶۸	۲۷/۰۷۰	-	-	-
	بافتی	۱۵۰/۱۵۰	۶۸	۲۵/۶۶۸	-	-	-

بر اساس جدول (۴)، بین دو گروه دانش‌آموزان پسر با و بدون تجارب تروماتیک، در همه مؤلفه‌های تاب‌آوری تحصیلی دانش‌آموزان، به شرح زیر تفاوت معنادار وجود دارد:

بین دو گروه دانش‌آموزان پسر با و بدون تجارب آسیب‌زا در میزان تاب‌آوری فردی تفاوت معنادار وجود دارد ($P < 0/05$). به این صورت که میزان تاب‌آوری فردی در گروه دانش‌آموزان بدون تجارب آسیب‌زا به‌طور معناداری بیشتر از گروه دانش‌آموزان با تجارب آسیب‌زا است. متغیر گروه ۱۵/۵ درصد واریانس تاب‌آوری فردی را تبیین می‌کند.

بین دو گروه دانش‌آموزان پسر با و بدون تجارب آسیب‌زا در میزان تاب‌آوری ارتباطی دانش‌آموزان تفاوت معنادار وجود دارد. $(P < 0/05)$. به این صورت که میزان تاب‌آوری ارتباطی در گروه بدون تجارب آسیب‌زا به‌طور معناداری بیشتر از گروه دانش‌آموزان با تجربه تروماتیک است. متغیر گروه $14/2$ درصد واریانس تاب‌آوری ارتباطی دانش‌آموزان را تبیین می‌کند.

بین دو گروه دانش‌آموزان پسر با و بدون تجارب آسیب‌زا در میزان تاب‌آوری بافتی دانش‌آموزان تفاوت معنادار وجود دارد $(P < 0/05)$. به این صورت که میزان تاب‌آوری بافتی در گروه بدون تجارب آسیب‌زا به‌طور معناداری بیشتر از گروه با تجارب آسیب‌زا است. متغیر گروه $11/9$ درصد واریانس تاب‌آوری بافتی را تبیین می‌کند.

بحث و نتیجه‌گیری

هدف پژوهش حاضر، هم‌سنجی تاب‌آوری و رفتارهای قلدرانه در پسران ۷ تا ۱۲ سال با و بدون تجربه تروماتیک بود. نتایج نشان داد، بین رفتارهای قلدرانه در بین دانش‌آموزان با و بدون تجربه تروماتیک تفاوت وجود دارد و میزان قلدری در دانش‌آموزان پسر با تجارب تروماتیک بیشتر از دانش‌آموزان بدون تجارب تروماتیک است؛ این یافته با نتایج پژوهش‌های پیشین (Slonje et al, ۲۰۲۵؛ Migliaccio et al, 2024؛ Hilooğlu & Cenkseven, 2010) مبنی بر رابطه معنادار مثبت بین رفتارهای قلدرانه و تروما، همخوان است. در تبیین آن می‌توان این‌گونه برداشت نمود، دانش‌آموزانی که تحت تأثیر حادثه تروماتیک قرار گرفته‌اند، مهارت اجتماعی کمتری داشته و رفتارهای قلدرانه از خود نشان می‌دهند. بسیاری از دانش‌آموزانی که تحت تأثیر حادثه تروماتیک قرار گرفته، با سوگ والدین و نزدیکان درگیر بودند، به همین دلیل رفتارهایی غیراجتماعی از خودشان نشان می‌دادند. سوگ والدین آنان را شوکه می‌کند. در خصوص تبیین این فرضیه می‌توان گفت؛ مطالعات (Gladden et al, 2014) نشان می‌دهد، قلدری در سراسر جهان به‌عنوان یک مشکل عمومی و شایع در مدارس شناخته‌شده است و موفقیت در مدرسه، مهارت‌های اجتماعی، بهزیستی روان‌شناختی تحت تأثیر قلدری قرار می‌گیرد. در هر مدرسه‌ای می‌توان وقوع قلدری را با درجات و شدت‌های مختلف پیش‌بینی کرد و مطابق نظر پژوهشگران قلدری شکلی از رفتار پرخاشگرانه عمدی و تکراری است و به‌صورت فردی و گروهی در بین کودکان و مخصوصاً مدارس اتفاق می‌افتد و با توجه به این پژوهش میزان شیوع قلدری در دانش‌آموزان با تجربه آسیب‌زا بیشتر است. نتایج مطالعه Jiang و همکاران (۲۰۲۴) نشان می‌دهد که جو مدرسه با قلدری و قربانی شدن رابطه منفی و معنی‌داری دارد. از سوی دیگر شبانی‌فر و هاشمی (۱۴۰۱) گزارش کردند، طرد والدین در سنین کودکی موجب پرخاشگری فرزندان‌شان شده است. توسعه برنامه‌های مؤثر ضد قلدری مبتنی بر مدرسه به دلیل کمبود منابع و امکانات در این مدارس بسیار با اهمیت است. به‌طور خلاصه مداخلات قلدری باید دارای ویژگی‌های قابلیت اجرا در سطح کل مدرسه مخصوصاً دانش‌آموزان با تجارب آسیب‌زا، افزایش بحث و گفت‌وگو در مورد قلدری و بیان پیامدهای قلدری برای دانش‌آموزان درگیر در قلدری باشد. همچنین برای اجرای هرچه بهتر این برنامه‌ها نیاز به شناسایی دانش‌آموزان با تجارب آسیب‌زا و درگیرکردن معلمان، مدیران مدارس و والدین، نگهداری سوابق قلدری و افزایش نظارت در سالن‌ها، حیاط ورزش و سالن غذاخوری احساس می‌شود.

همچنین نتایج فرضیه دیگر نشان می‌دهد که بین تاب‌آوری در بین دانش‌آموزان با و بدون تجارب آسیب‌زا تفاوت وجود دارد و میزان تاب‌آوری در دانش‌آموزان با تجارب آسیب‌زا کمتر از تاب‌آوری در دانش‌آموزان بدون تجارب آسیب‌زا است؛ نتایج پژوهش با یافته‌های (Huaman et al, 2023) صدوری دمیرچی و همکارانش (۱۳۹۶)، یعقوبی و بختیاری (۱۳۹۵)، جاهد مطلق و همکاران (۱۳۹۴) مبنی بر رابطه معنادار منفی بین تاب‌آوری و تروما، همسو بود. در خصوص تبیین این یافته می‌توان گفت طبق نظر (Inzlicht et al, 2006) در نتیجه فرایند تاب‌آوری، حوادث ناگوار، تأثیر کمتری دارد و منجر به سلامت روان می‌گردد. در توجیه این یافته می‌توان چنین گفت که تحصیل و عملکرد موفقیت‌آمیز در مدرسه تا حد زیادی به این موضوع بستگی دارد که دانش‌آموزان در انجام تکالیف متعدد تحصیلی، خود را کارآمد و توانمند تلقی کنند. نتایج مطالعه Li و همکاران (۲۰۱۹) نشان می‌دهد تاب‌آوری روانشناختی باعث افزایش توانمندی فرد در موقعیت‌های دشوار می‌شود. دانش‌آموزان با تاب‌آوری بالا دارای منبع کنترل درونی هستند که مهارت حل مسئله خوبی داشته و از راهبردهای مطلوب استفاده می‌کنند که می‌توانند با شرایط اضطراب‌زا مقابله نمایند. حوادث تروماتیک و سوگ نزدیکان، دانش‌آموزان را دلسرد نمی‌کند. دانش‌آموزان با تاب‌آوری بالا در مقابل رویدادهای استرس‌زا با اعتمادبه‌نفس بیشتری برخورد کرده و رویدادهای تروماتیک را قابل کنترل می‌دانند. نگرش مثبت، اطلاعات را به‌خوبی پردازش می‌کند و فرد راهبردهای مقابله‌ای بهتری را انتخاب می‌کند و توان کنار آمدن با شرایط تروماتیک

و سوگ را دارد.

به محققان پیشنهاد می‌شود، با اجرای دوره‌های کنترل مدیریت خشم در مدارس در این زمینه به دانش‌آموزان کمک کنند. همچنین معلمان دوره‌های مرتبط با افزایش تاب‌آوری را در مؤسسات آموزش دیده تا بتوانند از این طریق مهارت‌های ارتباط دانش‌آموزان را ارتقا دهند. یافته‌های پژوهش به مدیران و سیاست‌گذاران آموزشی کمک می‌کند تا بتوانند برنامه‌های اثربخشی از طریق فراهم نمودن محیط‌های آموزشی حمایتی که روحیه مثبت‌نگری را در دانش‌آموزان و کودکان افزایش و باعث رشد و تاب‌آوری آن‌ها شود، داشته باشند و همچنین با برنامه‌ریزی‌ها زمینه افزایش مهارت‌های خودکنترلی دانش‌آموزان را در بحران‌ها فراهم نمایند.

ملاحظات اخلاقی

در جهت تأکید بر اصل رازداری در ابتدای پژوهش رضایت آگاهانه از شرکت‌کنندگان اخذ شد. شرکت‌کنندگان اجازه داشتند هر زمان که مایل بودند از پژوهش خارج شوند. همچنین همه شرکت‌کنندگان در جریان روند پژوهش بودند و اطلاعات آن‌ها محرمانه نگه داشته شد.

حمایت مالی و سپاسگزاری

این تحقیق هیچ‌گونه کمک مالی از سازمان‌های بخش عمومی، تجاری یا غیرانتفاعی دریافت نکرده است. همچنین نویسندگان از تمامی افرادی که در پژوهش حاضر شرکت کردند تقدیر و تشکر می‌نمایند.

تعارض منافع

بنابر اظهار نویسندگان این مقاله تعارض منافع ندارد.

منابع

- چالمه، رضا (۱۳۹۲). کفایت روان‌سنجی مقیاس قلدری ایلی نویز در دانش‌آموزان ایرانی: بررسی روایی، پایایی و ساختار عاملی. روش‌ها و مدل‌های روان‌شناختی، ۳(۱۱)، ۳۹-۵۲. <https://dor.20.1001.1.22285516.l.net/d1392.3.11.3.5>
- فاضل زینت مطلق، تورج احمدی جویباری، فرزاد جلیلیان، مهدی میرزایی علویجه، عباس آقائی، کامبیز کریم‌زاده شیرازی، (۱۳۹۳). بررسی شیوع و عوامل مرتبط با پرخاشگری در بین نوجوانان شهر یاسوج. مجله تحقیقات نظام سلامت. ۹(۳)، ۳۱۲-۳۱۹. <http://hsr.mui.ac.ir/article-1-606-fa.html>
- جاهد مطلق، عذرا، یونسی، سید جلال، ازخوش، منوچهر و فرضی، مرجان. (۱۳۹۴). اثربخشی آموزش تاب‌آوری بر فشار روانی دانش‌آموزان دختر دبیرستانی ساکن خوابگاه. روان‌شناسی مدرسه و آموزشگاه، ۴(۲)، ۲۱-۷. [doi: 10.29252/jmj.10.1.46](https://doi.org/10.29252/jmj.10.1.46)
- رجبی قصبه، شهره. (۱۴۰۲). نقش سبک‌های ارتباطی مثبت معلم-دانش‌آموز در کنترل زورگویی دانش‌آموزان مدارس ابتدایی. پژوهش و نوآوری در آموزش ابتدایی، ۵(۱۰)، ۱۹-۳۵. [doi: 10.48310/reek.2024.14903.1246](https://doi.org/10.48310/reek.2024.14903.1246)
- ریاحی، فروغ، امینی، فاطمه، صالحی ویسی، محمد، (۱۴۰۱). مشکلات رفتاری کودکان و ارتباط آن با سلامت روان مادران. مجله علوم پزشکی پارس، ۱۰(۱)، ۴۶-۵۲. [doi: 10.29252/jmj.10.1.46](https://doi.org/10.29252/jmj.10.1.46)
- سرجامه شورانی، فاطمه و خیاط غیائی، پروین. (۱۴۰۳). رابطه‌ی مهارت‌های ارتباطی، سلامت روان و امید به زندگی با تاب‌آوری در دانشجو-معلمان دوره ابتدایی دانشگاه فرهنگیان. پژوهش و نوآوری در آموزش ابتدایی، ۶(۲)، ۱۴۷-۱۳۲.

[doi: 10.48310/reek.2024.16873.1356](https://doi.org/10.48310/reek.2024.16873.1356)

شیبانی‌فر، رضا، هاشمی، سهیل، (۱۴۰۱). رابطه استرس ادراک‌شده و طرد والدین با پرخاشگری فرزندان در دوران همه‌گیری کرونا. فصلنامه مدیریت و چشم‌انداز آموزش. ۴(۱)، ۱۳-۱.

<https://doi.org/10.22034/jmep.2021.312477.1074>

شهیداد، شیمیا، محمدی، محمدتقی، (۱۴۰۱). آثار روان‌شناختی گسترش بیماری کووید-۱۹ بر وضعیت سلامت روان افراد جامعه: مطالعه مروری. طب نظامی. ۲۲(۲)، ۱۸۲-۱۹۲. doi: /10.30491/JMM.22.2.184

علی‌پور، احمد، قدمی، ابوالفضل، علی‌پور، زهرا، عبدالله‌زاده، حسن، (۱۳۹۸). اعتباریابی مقدماتی مقیاس اضطراب بیماری کرونا CDAS در نمونه ایرانی. روان‌شناسی سلامت. ۸(۳۲)، ۱۷۵-۱۶۳.

<https://doi.org/10.30473/hpj.2020.52023.4756>

یعقوبی، ابوالقاسم و بختیاری، مریم، (۱۳۹۵). تأثیر آموزش تاب‌آوری بر فرسودگی تحصیلی دانش‌آموزان دختر. پژوهش در یادگیری آموزشگاهی و مجازی. ۴(۱۳)، ۵۶-۴۵.

<https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.23456523.1395.4.13.4.0>

صدری دمیرچی، اسماعیل، بشرپور، سجاد، رضانی، شکوفه، کریمی‌پور، غفار، (۱۳۹۶). اثربخشی آموزش برنامه تاب‌آوری بر خشم و بهزیستی روان‌شناختی دانش‌آموزان تکانشور. روان‌شناسی مدرسه و آموزشگاه. ۶(۴)، ۱۳۹-۱۲۰. doi: 88888888jsp.2018.607

References

- Alipour, A. , Ghadami, A. , Alipour, Z. and Abdollahzadeh, H. (2020). Preliminary validation of the Corona Disease Anxiety Scale (CDAS) in the Iranian sample. *Health Psychology*, 8(32), 163-888. (eersinn) [doi: 1777777/ppj.....](https://doi.org/10.1176/appi.books.9780890423349)
- American Psychiatric Association . (۰۰۰۰). The Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders IV (Text Revision) (DSM-IV-TR). Fourth Edition, Publisher: American Psychiatric Association. <https://doi.org/10.1176/appi.books.9780890423349>
- Basharpur, S . (۱۱۱۱). Comparison the effect of cognitive processing therapy and holographic reprocessing on post-traumatic stress symptoms in high school boy students exposed to trauma. PHD thesis, Mohaghegh Ardabili University, Faculty of Psychology and Educational Sciences. (Persian). <http://icssjournal.ir/article-1-300-en.html>
- Cheraghi, A. & Piskin, M. (۱۱۱۱). A comparison of peer bullying among high school students in Iran and Turkey. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*. 15, 2510-2520. (Persian) <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2011.04.137>
- Ch., R. (2013). Psychometrics Properties of the Illinois Bullying Scale (IBS) in Iranian Students: Validity, Reliability and Factor Structure. *Psychological Models and Methods*, 3(11), 39-52. (Persian) <https://dorl.net/dor/20.1001.1.22285516.1392.3.11.3.5>
- Kessler, R. C. Berglund, P. Demler, O. Jin, R. Merikangas, K. R. & Walters, E. E. (۰۰۰۰). Lifetime prevalence and age-of-onset distributions of DSM-IV disorders in the National Comorbidity Survey Replication. *Archives of general psychiatry*. 62(6), 593-222. DOI: [111111larpppy. 33333333](https://doi.org/10.1111/larpppy.33333333)
- Huaman, N., Morales-García, W. C., Castillo-Blanco, R., Saintila, J., Huancahuire-Vega, S., Morales-García, S. B., ... & Palacios-Fonseca, A. (2023). An explanatory model of workfamily conflict and resilience as predictors of job satisfaction in nurses: The mediating role of work engagement and communication skills. *Journal of primary care & community health*, 14, 33333333333333333333. <https://doi.org/10.1177/2150131922111111>

- Hilooğlu, S. & Cenkseven-Önder, F. (۲۰۰۰). The role of social skills and life satisfaction in predicting bullying among middle school students. *Elementary Education Online*. 9(3), 1159-1173. <https://doi.org/10.1177/2156759X221105463>
- Li, Y., Zhang, X., Shi, M., Guo, S., & Wang, L. (2019). Resilience acts as a moderator in the relationship between infertility-related stress and fertility quality of life among women with infertility: a cross-sectional study. *Health and quality of life outcomes*, 17(1), 1-9. <https://doi.org/10.1186/s12955-019-1099-8>
- Jiang, C., Chen, S., & Jiang, S. (2024). Escape from School: Linking School Climate, Bullying Victimization, Resilience and School Truancy in a Moderated Mediation Model. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 1-9. <https://doi.org/10.1007/s10560-024-00965-0>
- Jahed Motlagh, M. , Younesi, J. , Azkhosh, M. and Farzi, M. (2015). The effect of training on psychological stress resiliency of female students living in dormitories. *Journal of School Psychology*, 4(2), 7-21. (Persian) [doi: 10.22098/jsp.2015.322](https://doi.org/10.22098/jsp.2015.322)
- Migliaccio, T., Rivas, A., Rivas, B., & Stark, R. (2024). Bullying within academia: A cultural and structural analysis. *Learning, culture and social interaction*, 44, 100783. <https://doi.org/10.1016/j.lcsi.2023.100783>
- Nation, M. Vieno, A. Perkins, D. D. & Santinello, M. (۲۰۰۸). Bullying in school and adolescent sense of empowerment: An analysis of relationships with parents, friends, and teachers. *Journal of Community & Applied Social Psychology*. 18(3), 211-232. <https://doi.org/10.1002/casp.921>
- Dirks, M. A, Treat, T. A. & Weersing, V.R. (۲۰۱۱). The Latent Structure of Youth Responses to Peer Provocation. *J Psychopathol Behav Assess*. 33(1), 58- 68 <https://psycnet.apa.org/doi/10.1007/s10862-010-9206-5>
- Rajabi ghasabe, S. (2024). The role of teacher-student communication styles in controlling the behavior of elementary school students. *Research and Innovation in Primary Education*, 5(10), 35-19. (Persian) [doi: 10.48310/reek.2024.14903.1246](https://doi.org/10.48310/reek.2024.14903.1246)
- Riahi, F. , Amini, F. and Salehi Veisi, M. (2022). The children's behavioral problems and their relationship with maternal mental health. *Pars Journal of Medical Sciences*, 10(1), 46-52. (Persian) [doi: 10.29252/jmj.10.1.46](https://doi.org/10.29252/jmj.10.1.46)
- Rubin, G.J. & Wessely, S. (۲۰۰۰). The Psychological Effects of Quarantining a City. *Bmj*. ۳۲۸-۳۳۰. [Doi: 10.1136/bmj.m313](https://doi.org/10.1136/bmj.m313).
- Ruchan, U. Z., & Bayraktar, M. (2019). Bullying toward teachers and classroom management skills. *European Journal of Educational Research*, 8(2), 647-657. <https://doi.org/10.12973/eujer.8.2.647>
- Fazel Zinat Motlagh, Toraj Ahmadi-Jouibari, Farzad Jalilian, Mehdi Mirzaei Alavijeh, Abbas Aghaei, Kambiz Karimzadeh Shirazi. (2013). The Prevalence and Factors Associated with Aggression among Adolescents of Yasuj, Iran. *J Health Syst Res*; 9 (3) :312-319(Persian) [URL: http://hsr.mui.ac.ir/article-1-606-fa.html](http://hsr.mui.ac.ir/article-1-606-fa.html)
- Gladden R. M. Vivolo-Kantor, A. M. Hamburger, M. E. & Lumpkin, C. D. (۲۰۰۴). Bullying surveillance among youths: Uniform definitions for public health and recommended data elements, version 1.0.
- McAllister, M. & McKinnon, J. (۱۹۹۹). The importance of teaching and learning resilience in the health disciplines: a critical review of the literature. *Nurse education today* 29(4), 371-379. DOI: [66666666ntrtt .111111111111](https://doi.org/10.1054/nurte.1999.0111)

- Sheibanifar, R, Hashemi, H. (2022). School counseling in the third millennium. Tehran: Avayenoor. (Persian)
- Slonje, R., Smith, P. K., & Robinson, S. (2025). The school bullying research program: How it has developed, 1976-2020. *Aggression and Violent Behavior*, 102032. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2025.102032>
- Sarjameh Shoorani, F. and Khayyat Ghiasi, P. (2024). Investigating the Relationship Between Communication Skills, Mental Health and Life Expectancy with Resilience in Student-Teachers of the Elementary School of Farhangian University. *Research and Innovation in Primary Education*, 6(2), 132-147. (Persian) [doi: 10.48310/reek.2024.16873.1356](https://doi.org/10.48310/reek.2024.16873.1356)
- Sheibanifar, R. & Hashemi, S. (2022). The relationship between perceived stress and parental rejection and child aggression during the corona epidemic. *Management and Educational Perspective*, 4(1), 1-33. <https://doi.org/10.22034/jmep.2021.312477.1074>
- Seiler, A., & Jenewein, J. (2019). Resilience in cancer patients. *Frontiers in psychiatry*, 10, 208. <https://doi.org/10.3389/fpsyt.2019.00208>
- shahyad, S. and Mohammadi, M. T. (2022). Psychological Impacts of Covid-19 Outbreak on Mental Health Status of Society Individuals: A Narrative Review. *Journal of Military Medicine*, 22(2), 444-222. (Persian) [doi: 10.30491/JMM.22.2.184](https://doi.org/10.30491/JMM.22.2.184)
- Sadri Damirchi, E. , Bashorpoor, S. , Ramezani, S. and Karimanpour, G. (2018). Effectiveness of resilience training on anger control and psychological well-being in impulsive students. *Journal of School Psychology*, 6(4), 120-139. (Persian) [doi: 10.22098/jsp.2018.607](https://doi.org/10.22098/jsp.2018.607)
- Shin, H. & Ryan, A.. (۲۰۲۲) How do young adolescents cope with social problems? An examination of social goals, coping with friends, and social adjustment. *The Journal of Early Adolescence* . 22(6), 111-555. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1177/0272431611429944>
- Inzlicht, M. Aronson, J. Good, C. & McKay, L. (۱۹۹۹). A particular resiliency to threatening environments. *Journal of Experimental Social Psychology*. (42), 323- 336. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1016/j.jesp.2005.05.005>
- Wang, G. Zhang, Y. Zhao, J. et al. (۲۰۲۰) . Mitigate the Effects of Home Confinement on Children during the COVID-19 outbreak. *The Lancet*. 395 (10228), 945-947. [https://doi.org/10.1016/s0140-6736\(20\)30547-x](https://doi.org/10.1016/s0140-6736(20)30547-x)
- Yaghoobi, A. and Bakhtiari, M. (1970). The Effect of Resiliency Training on Burnout in High School Female Stu-dents. *Research in School and Virtual Learning*, 4(13), 45-56.(Persian) <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.23456523.1395.4.13.4.0>